

УДК 316.42 (477)

Лучак Анна-Марія

СВОБОДА САМОВИЗНАЧЕННЯ ЯК УМОВА КОНСТРУЮВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦЯ

Ідентичність – це елемент свідомості особистості, що відображається у вербальних символічних структурах та ціннісних орієнтаціях [1, с. 113]. Національна ідентичність українця є розмитою через відсутність чітких соціальних вартостей та усвідомлення власної історичної місії. Через вестернізацію політичного, економічного та культурного просторів, національна ідентичність перебуває у силовому полі наднаціональних. Концепт «європейська ідентичність» втілює в собі ідеал громадянського суспільства світу, у якому свобода означає не тільки дію, але й відповідальність за наслідки цієї дії. Бути європейцем означає реалізовувати власну свободу через участь у самоуправлінні, через досягнення комунікативного консенсусу. М. Лепсіус зазначав: «Європейської громадської думки не існує». Адже, як тлумачив цю тезу Ю. Габермас, громадяни не мають жодних ефективних засобів обговорення європейських рішень та впливу на процеси вироблення цих рішень [2]. Ця дискусія належить до 90-х років ХХ ст., коли інформаційна ера тільки починалася, однак й сьогодні вона триває у протиставленні голістської та організаційної моделей державного устрою.

Ідентичність є явищем інтерактивним й існує вона в суспільстві як нарація. Тобто її формування належить до сфери активної міжособистісної взаємодії, яка є частиною політичної культури громадян. У суспільствах із розвинутим соціальним капіталом досить чітко вираженою є національна ідентичність, яка безпосередньо пов'язана зі спільною історією, цінностями та мовою.

Об'єднання Європи на базі економічного чиннику та капіталістична модернізація не означає розвиток демократії само собою. Ю. Габермас зазначає, що ринки товарів, капіталу і праці керувалися власною логікою, незалежно від намірів людей, залучених до них. Разом з адміністративною владою гроші, таким чином,

також стали анонімним посередником соціальної інтеграції, що функціонує поза свідомістю окремих акторів [2]. Сьогодні ж на противагу цьому існує тенденція соціальної інтеграції, яка здійснюється на підставі спільних цінностей, норм та процесів досягнення взаєморозуміння.

Європеїзація як метанаратив означає для України ототожнення себе з європейською спільнотою власне через спільні цінності та норми, а також прийняття на себе відповідальності за спільне європейське благополуччя. Європейська ідентичність постає з ідентифікації себе зі свідомо прийнятими традиціями певної етичної та культурної спільноти «Питання полягає в тому, – писав Ч. Тейлор, – чи може наш патріотизм пережити маргіналізацію участі в самоуправлінні. Як бачимо, патріотизм – це звичайна ідентифікація з історичною спільнотою, ґрунтованою на певних цінностях... Але вона має бути такою, чії сутнісні цінності втілюють принцип свободи» [2].

Концепт свободи самовизначення вперше вводить у філософський дискурс Ж.-Ж. Руссо. Пізніше до цього поняття звертається Ч. Тейлор в етиці автентичності. Згідно з цим уявленням, я вільний, коли я сам для себе вирішую, що саме стосується мене, замість того, щоб бути орієнтованим зовнішніми впливами [3, с. 28]. Самовизначитися означає прийняти власну самобутність, артикулювати її, що означає визнати себе самого, реалізувати власний людський капітал. Йдеться не про замкнення світобачення на самій людині, адже це неможливо через діалогічну природу людської особистості. Ч. Тейлор вважає, що власну ідентичність ми визначаємо в діалозі, а інколи і в боротьбі з тими ідентичностями, які значущі інші хочуть побачити в нас [3, с. 33]. Стосунки нам потрібні не тільки для накопичення соціального капіталу, а й для реалізації власного потенціалу, для визначення себе. Звернемося до філософії діалогу М. Бубера, яка однозначно обґрунтовує неможливість існування власного Я без інших. Інші допомагають самовизначитися через діалектику відмінних вартостей. Неможливо протиставити самоздійснення й вимоги суспільства або природи, ігноруючи історію та почуття солідарності. «Я можу визначити свою ідентичність, що не буде тривіальною, лише якщо існую у світі, в якому історія, вимоги природи, потреби моїх ближніх, обов'язки громадян, глас Божий, чи щось подібне мають вирішальне значення», – зазначає Ч. Тейлор [3, с. 39]. Проте самовизначення однієї людини не може обмежити самовизначення інших. Самовизначення завершується

входженням у дискурс вільних ідентичностей, які позбулися зовнішньої соціальної детермінації. Відмова у такому визнанні може бути формою пригнічення. Для того, щоб дійти згоди у взаємному визнанні відмінностей – тобто рівноцінності різних ідентичностей, – ми повинні поділяти більше, ніж віру в цей принцип; ми також маємо поділяти певні ціннісні стандарти, згідно з якими ідентичності, про які йдеться, виявляються рівними [3, с. 47].

Дотримання спільних норм та цінностей характеризує соціальний капітал. Б. Гаврилишин характеризує український соціальний капітал як капітал високої якості. Однак цей соціальний капітал є перенасичений слабкими зв'язками, що пов'язано з відсутністю взаєморозуміння та відчуття відповідальності за спільний добробут. Не всі громадяни України погоджуються з принципами організації власного співіснування, проте й не всі виявляють власну політичну волю до їхньої зміни. За Р. Гравертом, громадянство має за сутність політичні права участі та комунікації [2]. Саме комунікація допомагає сьогодні утворювати сильні зв'язки в українському соціальному капіталі, а також зміцнювати національну ідентичність, рефлексуючи на тему спільної історії, культури та цінностей. Свобода самовизначення українців реалізується саме через дискурси, які розповсюджуються через соціальні Інтернет-мережі. Facebook допоміг виявити здатність згуртуватися та самоорганізуватися, відкрив спільне прагнення до добробуту, яке й існувало раніше, але не було усвідомлено громадянами. Соцмережі допомагають формувати власне ту колективну свідомість європейця, про яку говорив Ч. Тейлор.

Література:

1. Вояковський Д. Ментальні кордони в Європі без кордонів / Даріуш Вояковський ; пер. з польськ. В. Ф. Саган. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 320 с.
2. Габермас Ю. Громадянство і національна ідентичність [Електронний ресурс] / Ю. Габермас. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/rizne/haber.htm>.
3. Тейлор Ч. Етика автентичності / Чарльз Тейлор ; пер. з англ. А. Ваисльченко. – Вид. друге. – К. : Дух і Літера, 2013 – 128 с.